

neki aspekti urbanizacije sela u sr makedoniji

dr risto kartalov

sociologija sela 59/60 19 članci

→ Proces urbanizacije je relativno star i odavno poznat u istoriji i kulturi čovečanstva.¹ Ipak izgleda da je savremena etapa i kvalitativna faza razvoja urbanizacije tesno povezana sa procesom industrijalizacije i industrijske revolucije. Ona u suštini omogućuje da se razlika »između urbanih i ruralnih sredina pojavi kao signifikantna za posebne vrste društva, na primer u industrijskim i predindustrijskim civilizacijama«.²

Industrija i industrijalizacija bez sumnje su prethodnica i savremene urbanizacije; time se međutim ne smanjuje značaj zanatstva i trgovine u predindustrijskim gradovima. Razvitak industrije omogućava stvaranje velikih gradskih aglomeracija, uz istovremeno masovno uključivanje seoskog stanovništva u industrijske organizacije i u društvenu podelu rada, ubrzavajući na taj način njegovo konacno prelazanje u grad. Industrija ne produbljuje samo društvenu podelu rada već stvara i niz preduslova za širenje tercijarnih delatnosti i za pojavu novih urbanih naselja. Urbanizacija se postepeno širi, potiskujući tradicionalnu ruralnu zajednicu — urbanizira je. Izgleda da se Marksova misao da »moderna istorija predstavlja pretvaranje sela u grad, a ne, kao u antiči, pretvaranja grada u selo«³ ne može tumačiti drukčije nego da je savremena epoha — epoha urbanizacije.

No neophodno je da odredimo pojam »urbanizacija«. U sociologiji je uobičajeno da se pod tim pojmom podrazumeva širenje grada nad ruralnim prostorom, odnosno širenje gradskog načina življenja u seoskim zajednicama. U ovom ćemo članku u širem smislu pojmom »urbanizacije« obuhvatiti sve ekonomske, demografske, ekološko-

1) Predindustrijski su gradovi predstavljali agrarna naselja, mada ne tako izrazito kao sela, i danas u čitavom nizu zemalja (u Španiji, Irskoj, Albaniji, Grčkoj i dr.) postoje gradovi sa tipičnom agrarnom fizionomijom. Predindustrijska urbanizacija u Makedoniji takođe je interesantna. U njoj su postojala dva tipa gradova: čifčijjski i pečalbarski. Dok su prvi bili agrarni, drugi su predstavljali gradove privremenih migranata — pečalbara. Interesantno je da se je pre Drugog svetskog rata zemljoradnjom bavilo samo 15% stanovništva Skoplja, 14,1% Bitolja, 31% Kumanova, itd. (Vidi: Jovan Trifunovski: **Makedonska gradska naselja**, Beograd, 1977, str. 23—29.

2) Gideon Sjöberg: »Comparative Urban Sociology«, u: Robert K. Merton, Leonard Broom and Leonard Cortell: *Sociology Today, Problems and Prospect*; New York, 1962, p. 341.

3) K. Marks: **Epoha ekonomske formacije društva**, Beograd, 1960, str. 18.

-prostorne i kulturne procese preko kojih se gradske forme i sadržine šire u seoskim naseljima.

Veliki je značaj urbanizacije za ljudsko društvo. Neki sociolozi čak smatraju da proces urbanizacije seoskog društva stvara novu epohu u istoriji čovečanstva i predstavlja jedan od najvećih zaokreta u kulturnoj istoriji i u institucijama čovečanstva.⁴

Nadalje, smatramo za potrebno da ovde kažemo nešto o osnovnom konceptijskom okviru rada. S obzirom na činjenicu da u jugoslovenskoj zajednici SR Makedonija predstavlja nedovoljno razvijenu i slabo urbanizovanu republiku, a imajući u vidu gore navedeno mislim da su interesantnija dva aspekta urbanizacije.

Prvi aspekt predstavlja takozvanu fizičku urbanizaciju (povećanje gradskog stanovništva); ona se prirodno i logički nadovezuje na proces deagrarizacije (tj. proces porasta broja nepoljoprivrednog stanovništva). U ovom radu želili bismo da ilustrujemo neke aspekte intenziteta i osobenosti ovog procesa, implicitno ukazujući na kvalitativne momente urbanizacije. Naime, u određenom trenutku, kada fizička urbanizacija dobije stihijski karakter, ona se izrodi u svoj antipod, u ruralizaciju ili poseljačenje grada — proces, tokom kojeg se u urbanu sredinu naglo šire ruralni obrasci ponašanja i seoske društvene norme.⁵

Drugi aspekt odnosi se na sredstva i forme urbanizacije sela u SR Makedoniji. U okviru ovoga aspekta ukazaćemo na neke momente kulturne urbanizacije, odnosno neke aspekte gradskog načina življenja u seoskim sredinama. Ovo je značajno jer urbanizacija ne zahvata samo prirodnu sredinu (seoski prostor) već i njegovu socijalnu i kulturnu sredinu, njene vrednote, njene kolektive, institucije itd. Taj se proces nužno sukobljava sa agrarnom strukturom ruralnih zajednica, sa njihovim vrednotama i institucijama. Ali on i dalje napreduje, jer taj napredak urbanizacije istovremeno označava prodor savremene civilizacije.

broj gradskog stanovništva kao mera urbanizacije

Udeo je gradskog u ukupnom stanovništvu SR Makedonije u popisnim godinama bio sledeći: 1953 — 27,4%, 1961 — 36,4% 1971 — 46,1%.⁶ (Samo je SAP Vojvodina imala veći procenat gradskog stanovništva: 1953. godine — 29,6%, a 1961. godine — 38,8%. Već u 1971. godini SR Makedonija izbija na sam vrh relativnog učešća gradskog stanovništva (u 1971. godini) bilo više od proseka zemlje za celih deset poena.

Da se ne bi stvorila pogrešna predstava o visokoj urbanizovanosti Makedonije, potrebno je ukazati na činjenicu da se na njenom primeru, pored niza istorijskih specifičnosti, odvijao jedan poseban proces hiperurbanizacije, koja označava neusklađenost urbanizacije i privrednog razvoja. U SR Makedoniji, čini se, seosko stanovništvo nije bilo »privučeno« u gradove logikom razvoja — industrijalizacije (iako je i toga bilo), već su ga siromaštvo i nezaposlenost na selu »gurali« u naručje grada. To je tzv. **urbanizacija siromaštva**, a znatno se razlikuje od tzv. **normalne urbanizacije**, koja označava

uravnotežene socijalno-ekonomske, demografske, prostorno-fizičke i druge karakteristike naseljenosti.⁷

Gradovi su se pojavili kao atraktivni imigracioni centri u kojima se pored industrije i neprivrednih delatnosti koncentriše znatan broj društvenih institucija, a sve to privlači seosko stanovništvo.

Proces tzv. **fizičke urbanizacije**, najintenzivnije se odvija u periodu 1961 — 1971. godine, što je pridoneslo da se jave izvesne socijalne implikacije kao što su: problem nezaposlenosti, problem stanova, naglašene orijentacije gradova ka poljoprivredi itd.

Prema rezultatima popisa stanovništva iz 1971. godine sa sela se u gradove Republike doselilo 266.000 ljudi, što predstavlja oko dve trećine, ili 66%, od ukupnog broja doseljenih. (U isto vreme za područje cele zemlje prosečan broj lica doseljenih iz sela u grad iznosio je 53%, a za SR Sloveniju 41,2%).

Preseljenička kretanja selo-grad bila su naročito intenzivna u periodu 1961—1971, kada se iz sela u gradove preselilo oko 131.000 lica (što čini 69,3% od ukupnih preseljavanja iz sela u grad). U istom periodu za SFRJ doseljavanje seoskog stanovništva u gradove iznosi 54,4% a za SR Sloveniju 40,3%).

Nivo privrednog razvoja, kao i stepen disperziranosti industrije, ukazuje da će Makedonija i ubuduće prolaziti kroz fazu preseljeničkih kretanja iz sela u grad, a urbanizacija stanovništva će se vršiti preko ove osnovne — fizičke urbanizacije.

Prateći ove strukturne promene stanovništva, treba ukazati na činjenicu da se proces deagrarizacije stanovništva odvija sporije od procesa urbanizacije, a to znači da apsorpciona moć i razvijenost neagranog sektora nije bila u mogućnosti da izvrši profesionalnu transformaciju stanovništva. Broj nepoljoprivrednog stanovništva povećao se od 31,8% u 1948. godini na 60,1% u 1971. godini. Ipak je indeks deagrarizacije (učestalost nepoljoprivrednog stanovništva u odnosu na indeks urbanizacije) za SR Makedoniju manji (125), za razliku od onoga za SFRJ (234) i za SR Sloveniju (211).

Trebalo bi nešto reći o tzv. **kulturnoj urbanizaciji** grada. Navedeni pokazatelji o fizičkoj urbanizaciji malo nam govore o kvalitativnoj strani ovoga procesa, koja je od osobitog interesa za sociologiju. Međutim, o promenama u načinu življenja kod nas nema organizovanih socioloških istraživanja. Ipak, postojeće (iako male) kritičke opservacije ukazuju da ruralni doseljenici u gradu zadržavaju mnogo od svog ruralnog načina ponašanja, naročito njihova prva generacija.

Samim doseljavanjem u grad počinje segregiranje doseljenika u predgrađa — divlja naselja. Naseljavaju se pored poznanika iz rodnog naselja, čvrsto se međusobno povezuju u poznanstva, potpomažu

4) H. F. Barnes: **Society in Transition**, New York, 1939, p. 559.

5) Cvetko Kostić: **Bor i okolina**, Beograd, 1962, str. 133.

6) Udeo gradskog stanovništva u proseku za SFRJ u pojedinim popisnim godinama iznosio je: 1953 — 22,6%, 1961 — 28,7% i 1971 — 35,9%.

7) Dušan Stefanović: **Urbanizacija**, Beograd, 1973.

se, pa za njih primarne grupe — pre svega porodica — osobito imaju naglašenu ulogu. U novoj sredini doseljenici sa sela malo menjaju svoj način informisanja i komuniciranja. Značajniju ulogu ima radio i televizija, ali ne i dnevna štampa. I u načinu svakodnevnog ponašanja u urbanoj sredini oni zadržavaju ruralne navike.⁸

Ne treba izgubiti iz vida činjenicu da grad vrši veći uticaj na širi ruralni prostor nego što su njegove uže fizičke i populacione granice. Gradski se način življenja međutim, ne širi svuda podjednako.

transformacija tradicionalnog makedonskog sela

Tradicionalno selo u prošlosti predstavljalo je mnoštvo izoliranih zajednica, prilično udaljenih od grada i njemu klasno suprotstavljenih. Članovi ruralnih zajednica bili su pretežno povezani u primarne grupe, čiji su neposredni odnosi imali posebno značenje. U ekonomskom smislu to je bilo malo autarhično porodično gazdinstvo, bez skoro ikakve društvene podjele rada — sa isključivo velikom ulogom tradicionalizma i sujevjerja. Zemlja je imala naglašenu ekonomsku i socijalnu vrednost na kojoj su se zasnivali svi odnosi među članovima domaćinstva i seoske zajednice. Autarhični karakter proizvodnje i njena naturalna namena — skoro isključivo namenjena sopstvenim potrebama, van uticaja tržišta — činile su da seosko domaćinstvo i tradicionalno makedonsko selo predstavljaju prirodnu i samozadovoljavajuću zajednicu.⁹

Posle drugog svetskog rata, sa razvitkom industrijalizacije, počinje da se transformiše i selo. Ono se sve više povezuje sa gradom i sve više oseća njegov uticaj. Sa prodiranjem robno-novčanih odnosa proizvodnja nije više namenjena zadovoljenju sopstvenih potreba, već sve više tržištu. Na selu počinje razvoj organizacija udruženog rada u poljoprivredi, što omogućava razvoj i primenu savremene agrrotehnike i tehnologije u proizvodnji, kao i razvoj socijalističkih društvenih odnosa.

Razvoj organizacija udruženog rada na selu, razvoj sekundarnog i tercijarnog sektora i institucija na selu, omogućili su procese jake socijalne diferencijacije i raslojavanja stanovništva i seoskih domaćinstava. Selo prestaje da bude boravište samo poljoprivrednika, u niemu se sve više sreću lica različitih profesija: u selo dolaze stručnjaci iz grada, veliki deo njegovog stanovništva zapošljava se u gradu, ali i dalje ostaje da živi na selu. Doseljenici iz grada i seljaci-radnici prvi su nosioci gradskog načina življenja; učenici, studenti i svi oni koji imaju svakodnevne česte kontakte sa gradom, doprinose tim promenama.¹⁰

Selo u Makedoniji počelo je intenzivno da se menja, pre svega preko socio-profesionalnog diferenciranja, kao i preko njegovog orijentisanja ka dohotku iz privrednih delatnosti van agrara. Prosečno seosko domaćinstvo u Makedoniji može sada da ostvari od individualnog gazdinstva oko 49% od ukupnog dohotka. Tako u ekonomskom životu seoskog domaćinstva sve veću važnost ima dohodak ostvaren van poljoprivrede.

Da bi se videla velika povezanost seoskih domaćinstava sa neagrarnim delatnostima, potrebno je istaći da danas u SR Makedoniji svako drugo seosko domaćinstvo ima jednog ili više članova porodice zaposlenih u udruženom radu — u selu ili u gradu. Na ovo se nadovezuju i drugi naponi za povezivanje sela sa gradom u cilju njegova približavanja gradu. Grade se savremeni putevi, koji povezuju sela sa najbližim gradovima (opštinskim centrima), uvodi se električna struja, vodovodi, proširuje se broj institucija neophodnih za opstanak ruralnih zajednica (škole, zdravstvene i kulturne ustanove, organizacije udruženog rada i dr.), što omogućuje da se život i rad na selu humanizira i da se širi gradski način ponašanja. Intenzivnije prodiranje urbanizacije u seoske zajednice čini da se gubi dihotomska podela na selo i grad; oni se javljaju pre kao ruralno-urbani kontinuum, pri čemu je teško razlikovati gde prestaje selo a gde počinje grad.

Iz svega ovoga sagledava se aktuelnost misli Le Corbusiera da »u svojoj drugoj fazi industrijska civilizacija može da se zasniva samo na vitalnom seoskom prostoru, jer se ne mogu reformisati gradovi a da se ne urede sela«.

neke osobenosti sela kao teritorijalne zajednice

Na teritoriji Makedonije je do 1920. godine preovlađivao specifičan polufeudalni sistem, poznat kao **čitlučarski agrarni sistem**. Pored čitluka, koji su bili veliki posedi, postojali su i seljaci-slobodni obrađivači zemlje. Postojanje ovih, u osnovi različitih vrsta proizvodnih odnosa, uslovalo je i različitu teritorijalnu organizaciju sela u Makedoniji. U tom se smislu razlikuju tri tipa: čitlučarska, »slobodna« i mešana sela. Sva su ona imala specifičnu prostornu organizaciju za ostvarivanje onih agrarnih odnosa koji su dominirali u dotičnom naselju.

Čitlučarska sela bila su organizovana tako da su delovi u kojima su stanovali zemljoposednici bili odvojeni od onih gde su živeli seljaci. Ta su se sela obično nalazila u nizinama ili u rečnim dolinama, u neposrednoj blizini saobraćajnica, a često su bila ograđena posebnim zidovima — utvrđenjima.

Slobodna sela uglavnom su bila sela makedonskih seljaka, koji su slobodno obrađivali zemlju, a prostorna organizacija ovih sela za-

8) Primera radi navodimo jednu specifičnu manifestaciju starih navika: pripremanje zimnice u domaćinstvu. Skoplje i drugi naši gradovi u jesenskim danima, kada se sprema zimnica, pružaju specifičnu koloritno-folklornu sliku — ruralni mentalitet: sve što možeš, uradi sam! — nastavlja se i u gradu.

9) U sociološkom smislu tradicionalno selo u Makedoniji poseduje sve odlike prema sociološkoj tipologiji Tanesovog Gemeinschafta, Dirkemovih organskih društava i Redfildovog Folk Society.

10) Empirijski je utvrđeno da su seljaci-radnici prvi u selu izgradili savremene kuće po uzoru na grad, opremili domaćinstva savremenim uređajima, a u odnosu na gazdinstvo otvoreni su prema savremenoj agrotehnici i inovacijama i skloni su da eksperimentišu. U međusobnom komuniciranju prihvataju gradski način informisanja, prate redovno emisije na radiju i televiziji i priličan ih broj čita dnevnu štampu.

snivala se na porodičnom individualnom gazdinstvu. Ona su bila podignuta uglavnom u planinama i daleko od saobraćajnica. Treći tip sela — mešana sela — bila su ona u kojima su vladali i jedni i drugi agrarni odnosi.¹¹

U osobito teškom položaju bila su slobodna sela koja nisu imala komunikacije i odnose sa gradom. Ta sela, koja nisu imala nikakve veze sa gradom, čak su bila više cenjena jer su na taj način bila van domašaja mnogobrojnih proobljivača.

Naročito interesantno pitanje u kontekstu urbanizacije sela jeste pitanje o veličini sela prema broju stanovnika. Sela u Makedoniji uvek su bila male lokalne zajednice, međutim intenzivni proces deagrarijacije i prostorna mobilnost prema gradu i urbanim centrima, posle oslobođenja, doprineli su da se u znatnom broju sela broj stanovnika još više smanji. Prema rezultatima popisa stanovništva 1971. god., SR Makedonija je imala 1681 seosko naselje; u 64% od njih seosko stanovništvo se smanjilo, a u 36% se povećalo u odnosu na stanje 1961. godine.

U proseku jedno selo u Republici ima 550 stanovnika i oko 100 domaćinstva. U njihovoj strukturi su većinom zastupljene sasvim male ruralne zajednice, oko 50,4% sela u proseku nema više od 160 stanovnika i 60 domaćinstava, a samo 8,9% naselja ima preko 250 domaćinstava i u proseku 2160 stanovnika.¹²

Reljefno-geografske odlike Makedonije vrlo su nepovoljne za urbanizaciju sela. Od ukupnog broja sela samo je 1/4 smeštena u ravninarskim područjima, gde postoje povoljniji uslovi za njihovu infrastrukturnu izgradnju i za šire i svestranije povezivanje sa gradom. Ostale 3/4 naselja nalaze se u planinskom području, gde su uslovi, urbanizacije sela nepovoljni.

Pomenimo da je 46% seoskih naselja u Republici udaljeno više od 15 km od najbližeg grada (opštinskog centra), a oko 20% naselja i više od 20 km. U ovu poslednju grupu spadaju uglavnom sela iz planinskih područja. Podaci ukazuju da su u arhaičkom razvoju i konstituisanju seoskih naselja važno mesto zauzimale udaljenost od grada i nepristupačnost, odnosno udaljenost od saobraćajnica, što je svakako istorijski uslovljeno. Danas ta činjenica otežava i komplikuje povezivanje sela sa gradom. Zbog tih objektivnih okolnosti danas grad ima ograničeni uticaj na širi ruralni prostor.

neki oblici urbanizacije seoskih naselja

Urbanizacija sela je bila, a verovatno će to biti i u buduće, jedan od najskupljih i najsoženijih poduhvata, a u isto vreme i jedan od najznačajnijih strategijskih ciljeva našeg celokupnog budućeg razvoja.

Iako su do sada postignuti značajni rezultati u urbanizaciji seoskih naselja u Makedoniji, oni ipak zaostaju u odnosu na celokupni razvoj i u odnosu na urbanizaciju grada.

U posljednje vreme mnogo se polaže na opšte uslove života i rada u seoskim naseljima. U tom se smislu izgrađuju putevi, koji pove-

zuzu sela sa gradovima i opštinskim centrima, mada u Republici još uvek veliki broj sela nije povezan sa najbližim gradovima savremenim saobraćajnicama. Od ukupnog broja sela, 36,4% je sa opštinskim centrom, odnosno gradovima, povezano prašnjavim i neizgrađenim putevima, 11% konjskim stazama, samo 25% savremenim asfaltiranim putevima i kockom, a 18,9% prašnjavim putevima, makadamom, asfaltiranim putevima i dr. Ovo je utoliko značajnije, što u savremenim uslovima saobraćajnice predstavljaju krvotok svakog društvenog razvoja, osnovu za dalju urbanizaciju. Razvijena saobraćajna mreža ukazuje na bolju komunikaciju sela sa gradom i na mogućnost integracije celokupnog nacionalnog prostora.

Razvijenost kvalitetne putne mreže, zajedno sa ostalim faktorima, utiče na stupanj povezanosti sela s **opštinskim centrom**. U sadašnjim je uslovima samo 38% sela povezano sa opštinskim centrima svakodnevnim autobusnim linijama. Nerazvijenost putne mreže i saobraćajnih veza između sela i grada predstavlja jedan od faktora za pojavu divlje gradnje u gradovima, koja prouzrokuje niz socijalnih i drugih problema.

U Republici su postignuti značajni rezultati u **elektrifikaciji sela**. Danas je elektrificirano 83% sela, prema 2% sela pre Drugog svetskog rata. Mada su to krupni rezultati, a imajući u vidu značaj struje za savremeni život i privredu, neophodno je ubuduće preuzeti energičnije mere na planu elektrifikacije svih sela.

U okvir elementarne urbanizacije sela svakako spada i izgradnja **vodovodne mreže**. Za sada je ona provedena samo u 32% od ukupnog broja sela.

Kod nas je **prostorno urbanističko planiranje** prvenstveno namenjeno gradu. Stoga je tek neznatan broj seoskih naselja koja imaju urbanističke planove razvoja. Prostorno se sela oformljuju stihijski i bez plana, a time se gubi mogućnost da se utiče na racionalno i humano oblikovanje seoskih naselja. Seoske ulice su obično neplanske, krive i ne higijenske i često ne odgovaraju savremenim potrebama. Prodor savremenih sredstava za proizvodnju, proširena društvena podela rada, razmena raznovrsne robe široke potrošnje i drugo sukobljavaju se sa arhaičnim razvojem sela. Pomenimo da su kod nas u 86,8% sela ulice zemljane i u kišnim periodima postaju blatnjave i neprohodne, a da samo 2,1% sela ima asfaltirane ili popločene ulice, a 11,1% kombinovane od zemlje, asfaltirane ili popločene.

Stambena izgradnja u seoskim naseljima predstavlja jedno od najočiglednijih obeležja urbanizacije. U tom je pogledu učinjen veliki

11) U Makedoniji su od ukupno 1838 sela u prvoj deceniji XX veka 552 sela ili 30% bila čitlučarska, 366 sela ili 20% bilo je mešanih, a 920 sela ili 50% bilo je slobodnih. (A. Razbojnikov: »Čifligarstvo v Makedonija i Odrinsko«, *Iskra*, dvomesečno političko-opštestveno spisanje, kn. IV, Solun, 1912.)

12) Navedeni, kao i ovi naredni podaci ako nije drukčije naznačeno, potiču iz naučno-istraživačkog projekta »Socijalistička samoupravna transformacija sela u SR Makedoniji«, koji se radi u Institutu za sociološki i političko pravni istraživanja, pri Univerzitetu »Kiril i Metodij« u Skopju. Autor članka je rukovodilac ovoga projekta.

napredak.¹³ Na selu je 46,8% stambenog fonda Republike. U proseku jedno seosko domaćinstvo ima 53,5 m² stambene površine, dok prosek za Republiku iznosi 50,8 m². Prosečna stambena površina po jednom članu seoskog domaćinstva iznosi 9,7 m², dok je za Republiku taj prosek 11,5 m².

Seoska se domaćinstva sve više **snadbeavaju savremenim aparatima za domaćinstvo**, iako ona još uvek zaostaju u odnosu na grad. Naše selo masovno se uključuje u potrošačku psihologiju, koja je karakteristična za razvijene gradske sredine. Pored pomenutih pokazatelja urbanizacije sela u SR Makedoniji treba pomenuti i zastupljenost **seoskih institucija**. Na primer samo 6% sela ima biblioteke i čitaonice, 5% bioskopske sale, 37% ima zdravstvene stanice, 50% trgovačke prodavaonice, samo 17 sela ima PTT veze, a u 21,6% sela nema osnovnih četvorogodišnjih škola itd. Otuda se stiče utisak o niskoj urbaniziranosti makedonskih sela.

Procesi deagrarizacije i migracije seoskog stanovništva u gradske centre pokazuje da za stvaranje jedne nove društvene i ekonomske ravnoteže na selu nije dovoljna zaostala individualna poljoprivreda. Tek razvitak sekundarnog i tercijarnog sektora u seoskim sredinama omogućava svestraniji razvoj i urbanizaciju sela. Disperzija izvesnih malih proizvodnih kapaciteta industrije i drugih delatnosti preobražava zatečene porodične strukture, omogućuje raznovrsnost društvenih odnosa, produbljuje celokupni socijalni sistem i stvara uslove za širenje gradskog načina življenja.

U isto vreme organizacije udruženog rada na selu predstavljaju začetke razvoja društvene svojine na selu, kao i socijalističkog samoupravnog sistema u seoskoj sredini. One seoskim naseljima pružaju široke mogućnosti iskorišćavanja prirodnih resursa zemlje, stoke, vode i slično. Ove organizacije udruženog rada na selu — sa svojim administrativnim upravnim zgrama — utiču da ono dobije drugačiji — često gradski izgled. Danas u Republici u 18,7% sela postoje osnovne organizacije udruženog rada, koje su jake pokretačke snage urbanizacije sela. Seoska naselja, u kojima su osnovne organizacije udruženog rada postepeno prerastaju u svojevrnsne ruralne centre u koje prodire gradski način ponašanja i življenja.

zaključak

Tradicionalno selo u Makedoniji postepeno ustupa mesto savremenom modernizovanom selu. Socio-ekonomska diferencijacija stanovništva omogućila je da seoska zajednica ne bude prebivalište samo za poljoprivrednike nego i za pripadnike drugih profesija.

Poljoprivreda postepeno gubi ekonomski značaj za opstanak sela, a sve se više afirmišu druge delatnosti kao ekonomska osnova. Dohodak koji se ostvaruje kroz rad u drugim delatnostima (u selu ili u gradu) menja odnose između članova seoske porodice i ruralnih zajednica.

Seljaci-radnici, učenici, studenti i ostale kategorije, koje imaju svakodnevne kontakte sa gradom, vrše jak utjecaj na seosku sredinu u pogledu načina ponašanja i življenja. Širenjem različitih gradskih odnosa selo se sve više urbanizira i po svojoj se fizionomiji kao teritorijalna i društvena zajednica sve više približava gradu.

Mada su neki oblici urbanizacije na selu u Makedoniji skromni, rezultati ipak ukazuju na procese koji se razvijaju i na saznanje da je u interesu celokupnog prosperiteta neophodan uravnotežen razvitak sela i grada.

Ubuduće, ako je nemoguće sprečiti fizičku urbanizaciju, onda treba preuzeti mere da ona bude usmerena i planski koordinirana; pri tome treba obratiti veću pažnju na kulturnu urbanizaciju. U svakom slučaju treba nastojati da se urbanizacija sela u praksi ne svede samo na uvođenje najosnovnijih životnih potreba (izgradnja savremenog puta do grada, uvođenje električnog osvetljenja, vodovoda i drugo), nego da se preduzmu praktičnije mere, da bi urbanizacija seoskog naselja i urbanističko planiranje prerasli u prostorno planiranje, koje se neće odnositi samo na gradove već i na seoske zajednice i na širi ruralni prostor. To će doprineti daljem izjednačenju opštih uslova za život i rad i tome da se razvoj grada i sela odvija u ruralno-urbanom kontinuumu.

13) Stambena površina danas ne predstavlja neki problem. Akutnija je svakako neplanska i neracionalna izgradnja, koja je manje ili više prepuštena individualnoj inicijativi. Ostaje međutim otvoreno pitanje karaktera stambenih objekata, njihove opremljenosti sanitarnim uređajima i sl. Otvorena ognjišta danas su skoro nestala u našem selu. No u znatnom broju seoskih domaćinstava (40,2%) stambena se zgrada koristi za nekoliko namena: u njoj se u okviru domaćinstva živi, čuva stoka ili obavlja neka privredna delatnost.

Risto Kartalov:

Some Aspects of Rural Urbanization in SR Macedonia

Summary

In this study the author discusses the problems of the urbanization process in SR Macedonia during the post-war period based upon census indicators, and he compares them with the time before World War II. The author analyses two aspects of the urbanization process, the so called physical urbanization and the cultural urbanization (i.e. some aspects of the urban way of life in rural Macedonia). His study is divided into the following themes: number of urban population as an urbanization measure, transformation of the traditional Macedonian village, some characteristics of the Macedonian village as a territorial community, some forms of urbanization of rural settlements, and the conclusion.

The basic conceptions elaborated by the author in his study are as follows. Through modern socio-economic evaluational courses the traditional village in SR Macedonia »retreats« before the progressive modernized village. Due to socio-economic differentiation of rural population, the rural (local) community is today not just the domicile of agricultural population, but the domicile of other professions as well. At the same time this means that in SR Macedonia the agricultural occupation loses also its economic meaning for the preservation of the rural community. The income coming from other jobs and occupations (in village and town) causes the change in relationship between rural population as well as in intrafamily relations.

Некоторые аспекты урбанизации деревни в СР Македонии

Резюме

В основном в настоящей статье использованы данные переписи населения, которые автор применил при анализе проблематики связанной с процессом урбанизации в СР Македонии в послевоенный период (автор одновременно приводит некоторые концепции о темпах развития урбанизации в период до второй мировой войны). Автором анализированы два аспекта процесса урбанизации: т. наз. физическую урбанизацию (повышение численности городского населения) и культурную урбанизацию (некоторые аспекты городского образа жизни в сельских местностях СР Македонии). Настоящий труд разделен на следующие тематические разделы: численность городского населения как показатель степени урбанизации, трансформация традиционной македонской деревни, некоторые особенности македонской деревни в качестве территориальной общности, некоторые виды процесса урбанизации и заключение.

Автором обследованы многие явления которые автор приводит в настоящем труде. В ходе современного развития общественно-экономических отношений традиционная деревня в СР Македонии постепенно »уступает« место современной и модернизированной деревне. Социо-экономическая дифференциация сельского населения дала возможность сельской (локальной) общности стать прибежищем не только сельскохозяйственного населения но и других профессий. Это значит, что в сельскохозяйственная деятельность в СР Македонии теряет экономическое значение для дальнейшего существования сельской общности.

Farmers-workers, pupils, students and other persons, who are in everyday's contact with the town, influence the rural community in regard to the way of behaving and living. Through various forms of human interrelations, consumable forms, ways of spending free and leisure time, through building projects and similar, the village becomes all the more urbanized. The village changes, and in its physiognomy as a specific territorial and social community it approaches the town.

In future development of rural (and urban communities in SR Macedonia more attention should be paid to directing and systematical coordinating of the so called physical urbanization. Special attention should be given to cultural urbanization, which has up-to-the-present remained behind the physical urbanization.

Трудовые доходы осуществляемые в других сферах деятельности и профессиях (в деревне и в городе) воздействуют на изменение отношений между сельскими жителями и зарождают новые процессы в жизни семьи.

Крестьяне-рабочие, ученики, студенты и остальные лица имеющие постоянный, ежедневный контакт с городом воздействуют на сельскую среду и вносят многие изменения в отношении поведения и образа жизни. Распространением различных видов отношений между людьми, потребляемых образцов, способа использования свободного времени (free time) и досуга (leisure time), стимулированием застроек и т. п. усиливается процесс урбанизации деревни; деревня меняет свой внешний облик и характер и как особая территориальная и общественная общность приближается к городу.

В будущем развитии сельской (городской) местности в СР Македонии необходимо обратить внимание на направленность физической урбанизации и ее планомерную координированность. Особое внимание следует уделить культурной урбанизации отстающей во многом за физической урбанизацией. ●